

ÀNGELS D'ALGEPES AL CORREDOR DE L'ORGUE GASPAR JAÉN I URBAN

[...] *Àngel plaent i lluminós* [...]

Per a Maria Antònia Oliver, de Manacor,
que un mes d'agost va replegar en una bosseta
arena i branquetes de pi del Baix Vinalopó
i es trobà enmig un mot del Misteri.
I els coets, que se li'n pujaven per les faldilles

Alguns àngels, pel que sembla, es quedaven dins de la Gran Església després que la tancassen per la nit. Era la Vespra del dia de la Mare de Déu d'Agost. I la calor sufocant de la vesprada s'apaivagava en les assutzenes de ferro forjat encimbellades en la mitja taronja de vidre blau que els més antics habitants de la Vila bastiren per tal que es confongués amb el cel, com sol fer-se per aquestes contrades.

L'Arxiver Major del Regne estudià el fenomen en temps del tercer Àustria, encuriósit per l'arrelat costum d'emblavir les cúpules dels temples gairebé en tot el migjorn de la Corona d'Aragó. Exhumà milers de lligalls dels soterranis del Vaticà i anà al darrere de les caravanes que seguien la ruta de les espècies. Dues conclusions resumeixen l'ingent tasca que portà a terme aquell estudiós i que el lector interessat pot consultar en la Sala d'Antropologia Catalana del Museu Britànic, a Londres. Trobà un fort eix d'influència que, tot sortint de les comarques de l'Horta i la Plana de Castelló, productores en abundància de taulellet, arribava fins els marges del Segura; així mateix, assenyala el gust pels colors vius i llunts com a pronunciada característica d'un cert tarannà local.

Fet i fet, demostrà que, Ebre enllà, la mitja taronja gairebé mai no s'utilitza per a cobrir el transepte. Esdevenia cimbori de color terrós; no era un mot diferent de les cases i dels terrats del poble sinó una majúscula de la mateixa paraula. Els segles disset i divuit ens obsequiaren, així, amb la joia del blau damunt del poble, amb el vitrificat de les semiesferes, a imitació de la mar, on el sol feia els més delicats reflexos, guspises de jeroglífic per als nens de la síndria i l'aljub.

Dessota la mitja taronja, acabada la representació de la vesprada, els àngels inventaven jocs amb codonys, dàtils, palmes i oripell fins poc abans del trenc de l'alba del dia de la Mare de Déu d'Agost. Feien garlandes amb gínjols i carabasses a imitació

dels alts relleus que En Nicolau de Busi esculpí a la façana de la Seu, i voltaven amb elles les llindes dels balcons de Sant Biel i de Sant Jordi. Pel terra esbargien grans de magrana que refulgien intensament a la llum dels cresols. I pintaven en el sòcol noms com ara Lluís Vic o Francesc Cantó per tal de deslliurar-los de l'oblit.

De l'or feien corones i llànties que duïen a la gran processó que havia de travessar el Corredor de l'Orgue. Tremien les banderes que els vilatans arrabassaren als moros de Granada i que un bisbe penjà en l'absis de la Petita Església que es desplomà dins del riu; fou aleshores quan les traslladaren a la Seu.

La remor de l'aigua de la Séquia Major, que passava encara descoberta per davant mateix de la Gran Església, portava olors de calistro i de roba estesa damunt les soses fins a la gran processó que, coberta per la gran volta de mirall, s'abocava a les balconades.

El penó del rei En Jaume senyorejava damunt els tirabuixons, les perruques; damunt les túniques de setí blau i rosat; damunt les diademes de flors de drap tretes dels baguls de la sagristia. Els àngels vestien les capes pluvials del Bisbe i les arrossegaven pel terra cobert de granets de magrana, es guarnien amb anells i collars manllevats dels més amagats tresors del Batlle de Cartó.

Com que era la cabanyuela de juny, sense por a agarrar la terciana –com les mares del poble amenaçaven aleshores als xiquets si ho feien– menjaven ametlles verdes amb les cames penjant entre els barrots de les balconades. Les trencaven amb els canelobres de l'altar de Sant Agatàngel i a cada colp que pegaven florien lliris en la capella del sant. Santa Àgata i Santa Llúcia, que hi eren a la vora del sant dels canelobres, amaneixien l'endemà reblides de flors blanques, grogues i blaves.

De les pintures al fresc trobades recentment a la Torre dels Ressemblanc podem deduir que alguns d'aquests personatges treballaven amb martells especials les pedres de raig que, acabades de portar de la pedrera, s'havien de col·locar en la Capella de la Comunió, aleshores a mitjan construir. Les puntes de diamant de les buixardes enllestien el tall dels carrells que suportarien les petxines de la cúpula. I cisellaven amb delicadíssimes gúbies les seues pròpies siluetes en la rosassa del portal del Sol i de la Lluna.

Finalment, tothom assistia des dels mainells, els intercolumnis i els esquenalls a la cursa dels àngels. ¡Quin goig l'Àngel de la Mangrana i la Marededéu tot fent curses de vol des del Corredor de l'Orgue fins a la balconada d'alabastre d'En Cantó! Els altres llençaven encenalls que s'havien emportat de les fusteries de la Vila.

Ja esgotats, al trenc de l'alba, es dormien amb daus a la mà dins el cor de les palmeres. L'aire fresc de la matinada engrunsava els tronc fibrosos. L'Illa sortia de la foscor. Les primeres pampallugues del sol queien damunt l'aigua quieta de l'Albufera, només trencada pel vol de les aus marines. I les atzavares florien en silenci vora el Barranc de Sant Antoni, allà on, més tard, els saurís i els geomàntics, amics dels Àngels de la Festa, cercarien amb una vareta a la mà, les plomes roges de les cadernereres i l'aigua de la joventut eterna.

Més tard encara, les dones musulmanes guaitarien, des del darrere de les gelosies, la venda dels objectes trobats pels saurís que compraven les més belles donzelles de la Vila per tal de fer-se amulets i rosaris que trencassen els averanys del mal temps. Mentrestant, el sagristà descobria, tot enfurismat, les malifetes que cada any feien els àngels: margarides per l'entaulament, pinyols de dàtil dins la resina dels ciris, mots escrits per les parets amb tinta de meló d'aigua... i els tresors del Batlle de Cartó enredats amb restes de fruites pels altars i les balustrades. El sagristà alertà el Bisbe, aquest el Batlle de Cartó i aquest el Gran Governador. Tots plegats resolgueren decretar estrictes croades d'exterminació contra aquells angelots pèrfids, amics dels geomàntics.

Sabedors dels llocs on s'aixoplugaven, feren tallar centenars de palmeres per tal d'anihilar-los. Quan en tallaven una, de palmera, si hi havia un àngel que hivernava dintre, es transformava en margalló, que és com s'anomena l'ull de la palmera, i moria. Aquest margalló era engolit seguidament per la gent, ja que es tracta d'un quemenjar blanc i lluent, molt gustós.

Els agutzils talaren, any rera any, les palmeres de l'hort de la Barrera, de les Illetes, de l'hort de Gil, de l'hort de Tripa i, ai!, de l'hort de Vicentet, destruint els àngels que tant desconhortaven l'ànima del Bisbe per fer un joc dels seus tresors i de les imatges dels sants.

I a poc a poc assoliren el seu propòsit. Aquells àngels vinguts de l'Urgell, de Tortosa, de Montpeller, de Perpinyà, de Morella... Aquells que portaren caixes amb rajoles de València per a posar en els ràfecs de les cases i inventaren la reixa corbada, en pit de colom, per a defensar les finestres de la Vila dels atacs de Barba Rossa... Anaren morint aquells àngels tan bon punt es canviaven en margalló. Uns foren menjats i d'altres s'assecaren caiguts damunt els marges on, a l'hivern, creixia l'agret.

El que va passar és que, amb ells, s'acabaven també les cabanyueles d'agost i la terciàna, els lliris grocs i blaus i, fins i tot, les ametlles verdes. Cada objecte, cada fruit deixava de ser un joc i les onze mil verges amb sangtraïts al coll empal·lidien amagades en les cofurnes del Pont dels Gitanos.

Ben pocs àngels quedaven ja. La nau major era gairebé buida; els Quatre de la Rescèlica no havien trobat magranes ni codonyetes; de sal i arena s'havia cobert la plaça de la Fruita, on abans s'arregleraven les parades de venda de palma blanca.

Tement la mort segura que anava enganxada al tall de les destrals, un any els Àngels de la Festa que restaven no feren jocs ni coets, i, al voltant del de la Mangrana, deliberaren el que caldria fer per fugir d'aquells indrets. No eren prou resistents per a travessar la mar ni coneixien altre espai a l'hivern que el del silenci. Així doncs, acordaren transformar-se en paraules mitjançant l'antic artilugi de lliurar tórtora a l'aire de la nit. Així ho feren. I els àngels foren mots fadats en el centre de l'ampla foscuria que davallava de la gran volta de canó.

El Corredor de l'Orgue es quedà buit. Els fadrins de la Vila se suïcidaven en els safareigs els diumenges a la tarda, amb violes de llop entre el sexe. Les plantes que creixien en els corrals de les cases –clavellines, geranis, alfàbigues i dàlies– agafaren el mal d'ull. Les dones del poble fincaven canyetes en els planterets i damunt li posaven una closca d'ou per combatre la Malaltia. Era un antic remei per tal de guarir el mal d'ull de les mates relacionat amb els poders màgics de la closca dels ous. Com és ben sabut, quan hom menja un ou rostit, ha de trencar la closca tan bon punt se l'ha acabat. Aquest és un vell costum per a que les bruixes de Bretanya no facen amb elles actes màgics i les convertesquen en vaixells per a travessar l'aire.

El Corredor de l'Orgue es quedà buit per la nit. Alguns àngels en els quals no fou eficaç el fadament dels mots, esdevingueren àngels d'algeps i els portaren als museus de la ciutat. Les plantes es marcien i un silenci punxós omplia les hores. Feren portar un organista de més enllà d'Almansa per a que trencàs el silenci en què havia quedat el dia quan tots els àngels desaparegueren. Res, tanmateix, no trencava el silenci de la nit.

Quan els mals augmentaren i es cremaren les soques de les mansaneres, van acusar de còmplices als geomàntics que cercaven estranys objectes per les torrenteres. Alguns foren penjats de les torres de l'Alcàsser de la Senyoria; altres foren empresonats dins els alambors del castell, forçats a investigar sobre cavalls de foc i artificis tronadors. Aquells homes d'ascendència siriana treballaren amb vidres i marmites, tot

enyorant el prim cabal que es perdia riu avall, entre el carrís, on trobaven delicats tresors per a les donzelles de la Vila.

Amb llurs sortilegis, els saurís feren sortir avencs prop de la serra del Tabaià, on trobaren vetes d'or. I gràcies a aquella troballa, el Gran Governador els deslliurà. Abans de partir cap a terres del nord, es tancaren dins les bardisses de cascabots i s'emplaçaren anys després per a alliberar els àngels. Havien de cercar, mentrestant, la manera d'inventar el Gall de Foc.

El que passava és que el Bisbe i el Batlle de Cartó no sabien que els àngels fadats no podien morir mai. Malgrat la pols i les teranyines, els àngels d'algeps del museu estaven com adormits; alguns foren adquirits per rics mercaders de pas pel poble i se'ls emportaren a llunyans indrets, on la lluna era verda i l'atmosfera eixuta.

Els altres, el de la Mangrana, i els Quatre de la Rescèlica, transformats en mots, romanien entre els venciils i els corbellots del poble, i volaven per l'aire quan qualcú deia el nom misteriós en què s'havien transformat. Passaven de pares a fill, com un costum desconegut, i omplien, de tant en tant, encara que fos a mitja veu, l'àmbit de l'església, l'orgue, els dibuixos dels ventalls, els corrals amb les dàlies, els emparrats, els bancals dels horts, les eres, l'aigua de les séquies...

L'oratge els escampava tot arreu la contrada i els portava fins a les salines i les platges, fins a les pinedes i els saladars, fins als nius dels ocells i els caus de les raboses.

Els, tanmateix, eren en silenci dins els mots, fetillats com estaven.

El Bisbe i el Batlle de Cartó es moriren, però foren rellevats per uns altres semblants, i aquests per uns altres, i aquests per uns altres encara.

I arribà un temps en què un d'aquells Batlles de Cartó prohibí les paraules.

Durant tot el temps que durà aquell temps els mots s'arreceraren vora la llar, on el rerafoc s'envermellia al contacte de les flames i no regolfaven els corrents d'aire; relliscaven des dels coixins fins al sexe tebi dels novençans, on les llengües trobaven salabrors d'un estiu no conegut mai abans; s'amagaven entre els plecs d'esparg de les engrunsadores, entre els paraigües de les senyoretetes que passejaven pel rafal, en les flors de la lantana que els xiquets duïen als llavis. I, enganxats a la cua de foc dels coets, se'n pujaven al cel i esclafien sobre els campanars.

Els agutzils cremaren damunt la torre de la Vetlla papers i paraules antigues, els noms dels homes i les dones del poble; en aquells anys es perderen les llegendes que contaven la fundació del Port i la vinguda de les naus dellà la Mediterrània. Els bidells de la Gran Església llençaven des del campanar coloms de seda amb la cua encesa per atemorir els camperols. I amb benes emmudien els partidors –Candalix, Mijassa, Abet, Alàdia, Alborrocat... – de la Séquia Major del Pantà.

Res, però, pogueren contra els mots. I un any floriren en desembre les rames de prunera de la Capella de la Comunió. A l'agost de l'any següent esclatà el silenci.

Des de la plaça Major baixava per la Corredora un riu de paraules que arrossegava palmes i peixos, que s'endinsava per les cambres, per les finestres, pels fanals. Era un corrent de mots i gotetes d'aigua que féu créixer onze mil lilàs al terrat de la torre del Consell. Eixia pels caminals i tornava a omplir de veus els horts i les teuleres, fins més enllà de la mar.

Ai, però! aquells mots no eren en la llengua en què s'havien transformat els àngels. Camperols i mariners no reconegueren els mots que havien dit tantes voltes relliscant damunt el matalàs; no eren les paraules rituals, apreses dels antics saurís penjats dels merlets de l'Alcàsser de la Senyoria, que li obrien el ventre a la terra i a l'aigua per a infantar forment i peixos, ni l'aire que engendrava equinoccis en la panxa dels àlbers.

Les dones més velles ploraren mentre cosien la darrera colxa. Un cansament ple de boires entelà les teixidores. Els melons d'alger es podrien entre les ratlles negres i humides de la fondària dels pous. I els mots de la llengua dels Àngels del Misteri romangueren cosits a les vetes de les espardenyas, penjats dels ramassos que els palmerers entaconaven perquè donassen dàtils a la tardor; romangueren navegant entre l'aire i l'aigua de les botiges dels llauradors, dels pitxers que, damunt un cobretaula de randa, refrescaven l'estiu.

Un any foren bons els presagis: les tarongetes del dia de Nadal, que s'acostumaven a fer en aqueixa data, no es desferen en cap casa i foren un prodigi de gust i de perfum. També l'arròs amb costra del darrer dimarts de Carnaval va eixir magnífic en totes les cuines del poble. Eren els auguris que els saurís pronosticaren per a reconèixer el Moment.

I un dia d'agost d'aquell any, poc després de dinar, s'oí en tot el poble un intens aldarull que venia des de la carretera d'Alacant. La gent isqué a les portes de les cases, als balcons, a les finestres; se'n pujaren als terrats, entre la roba estesa. I veieren que, vora l'hort de la Creu, passava, veloç, un Gall de Foc tot cridant velles paraules mig oblidades. Al darrere li anava una vella vestida de negre que l'encalçava amb un enorme ganivet a la mà.

Segons em contà Joan el de la Barrina –qui tenia quelcom de geomàntic– una llunyana nit a Morella, es tractava de la Vella que Persegueix el Gall, a qui ell va veure pel claustre del Monestir del Puig anys enrera. El gall en qüestió era el Gall de Foc, descobriment dels saurís, que va sortir de l'ou de la gallina fosca un migdia que tota la Vall de la Safor plantà cirerers per a combatre l'embat dels pirates que assolaven les badies de la costa. La visió del Puig de Santa Maria li inspirà el tractat *L'Ou de la Gallina Fosca*, on el curiós lector trobarà els antecedents més pròxims a nosaltres d'aquella raça de nigromants dels mots que prepararen el prodigi.

Aquest Gall de Foc arribava ara a la Vila encalçat per la Vella; era terrible l'avalot del Gall, però la Vella no cridava, no, que se la veia ben cansada, tota panteixant. Entropessà i caigué dins d'una séquia. Bombirons, erissons i formigues la envoltaren; alguns agutzils volgueren ajudar-la, però era increïblement feixuga i no pogueren alçar-la, cinc com eren.

El Gall de Foc arribà al Pont dels Ortissos, tombà pel Filet de Fora, se'n pujà a la Llongeta del Raval, passà tot cridant per davant de l'església de Sant Joan, per la plaça de Baix i pel carrer Major de la Vila arribà a la Gran Església.

Esglaiats, el Bisbe i el Batlle de Cartó se'l veien des de dalt de la torre del Consell, plena encara de lilàs. Els aterria aquella cridòria en un llenguatge prohibit que vertiginosament creuava tota la Vila.

Aquell dia era el dia de la Prova de l'Àngel, el dia deu d'agost, i en sentir el cant del Gall de Foc al davant de la Gran Església, alguns dels antics mots que deia el xiquet que feia d'àngel tremolaren en sortir-li dels llavis com al capvespre tremolen les flors de lantana. Tot nedant per l'aire espès de la vesprada d'agost, quan els coets i les campanes anunciaven l'ofrena de palmes a la Mare de Déu, aquells mots se'n fugiren al cor de les palmeres més pròximes de l'hort del Colomer. ¡Quin goig aquells mots, de bell nou joves, vora el niu dels teuladins nascuts el dia abans!

I el Gall de Foc, pèrit en camins i calçades, travessà la Rambla pel Pont Vell i es perdé pel Pla de Sant Josep, camí de Crevillent, tot proclamant la victòria dels fastuosos cavallers d'enllumenats rulls sobre les serps amb una veu que a voltes semblava nau i d'altres crit d'armes.

Algú digué quelcom d'una superba cercavila que, iniciada a Guardamar, aniria fins l'altra banda de la Gran Serralada. Es parlà que el Gall de Foc havia d'encapçalar-la

a través dels erms de la costa, a través dels tarongerars i dels camps d'arròs que s'estenien més enllà del Montgó.

La Tia Sumpcioneta, la de les Fogassetes, que era pastissera, durant molts anys havia posat paraules com espígol i raboigat dins dels rollets d'aiguarent. Era ella qui feia les millors almorjàvenes del poble i qui preparava els cors o penjolls de massapà amb caramels i cintetes de colors per als aniversaris dels xiquets.

En sentir la notícia de la cercavila que es preparava, tota plena de joia, deixà obertes de bat a bat les finestres de sa casa que donaven a migdia per veure els nanos i gegants que passarien. I damunt l'ampit deixà pastissos de fenoll i d'albercoc per als nens que eixien d'escola, ella, la Tia Sumpcioneta, la de les Fogassetes.

I l'any passat, diuen que alguns àngels es quedaren a la Gran Església després que la tancassen per la nit. I que es llençaren codonyetes i magranes d'un balcó a l'altre.

Uns eren els àngels desfadats en passar el Gall de Foc per la Vila i d'altres havien tornat dels remots indrets que els acolliren. Un d'ells, pel que sembla, vingué des de Manacor damunt la sal que porta l'aire de la Mediterrània si canten el mariners que salpen del port. I a l'endemà, l'arquebisbe de Manacor trobà que mancava un dels angelots de guix del museu.

Un altre, estranyament i contra tota la norma d'aquesta contalla, havia estat transformat en pera per un malencert del Saurí de la Calaforra i es tornà àngel de bell nou en passar el Gall de Foc pel Segrià.

Un tercer sembla ser que era un dels Quatre Àngels de la Rescèlica, amagat en un mot del càntic de l'àngel de la Mangrana. Tots tres cercaren, sense por a la terciàna, tres ametlles verdes per a festejar la cabanyela de juny. Les trencaren amb els canelobres de l'altar de Sant Agatàngel i, pel matí, el sagristà es trobà, tot espaordit, tres lliris, un de blau, un de groc i un de blanc, a la balconada d'En Francesc Cantó.

Quan l'Orgue, el dia de la Vespra de la Mare de Déu d'agost, deixà pas al Ternari, sortiren tres mots de l'antiga llengua dels àngels. I a l'endemà, el Dia de la Mare de Déu, juntament amb l'oripell esventat pels paletes damunt els apòstols cantors que salmejaven l'*In Exitu Israel d'Egipto*, se'n volaren tres més. Al·ludien a les rares conquestes de Bizanci pel ponent de la Mediterrània i a la fundació del Convent de Mercedaris damunt els vells banys islàmics. Rodolaren pels cortinatges de vellut vermell del presbiteri portats de Venècia. Romangueren enjòlits sota les dovelles d'enforcall dels arcs, i hi va haver qui els veié anar-se'n, extremitats de fred, a guarir-se de l'empresonament al cor de les palmeres.

I aquest any seran ja uns quants els angelots que facen curses pel Corredor de l'Orgue per a desesper del Bisbe i del Batlle de Cartó.

I contenen que convidaran les dones velletes de ventall negre que veuen tots els anys la Coronació. I que els homes i les dones de la Vila cantaran per les places cançons sabudes d'antic, cançons d'oliverars i espart, de vinyes i peixos vermells. I es desencantaran els àngels que es troben a l'exili al Comtat i al Rosselló, a Fraga i a l'Alguer.

Tots plegats faran la festa pel carrer de la Vila. I d'ací a un temps, els xiquets vestits d'àngel, amb diademes de flors de drap damunt la perruca rossa, en l'immens escenari barroc d'aquestes contrades remotes que s'estenen vers la mar, escamparan granets de magrana pel cel daurat del poble, roses, codonyetes, síndries, teles, coets, palmeres de foc, dàtils, oripell, campanes, raïms, vestits i encenalls, com una flama de robins, com genets vermells, poc abans del trenc d'alba del dia de la Mare de Déu d'Agost.

Fi de *Àngels d'algeps al corredor de l'Orgue*,
Elx, març del 1978,
ciutat de València, abril del 1986.

Notes bibliogràfiques

- 1er Accèssit del I Premi de contes «Malvarrosa», ed. Prometeo, València, 1978.
«Àngels barrocs d'algeps al corredor de l'Orgue», en Vicent Franch i Ferrer et al., *La vetlla d'en Pere Ruixes. 1er premi de contes «Malvarrosa»*, València, ed. Prometeo, 1978, 152 p., p. 43-66.
«Àngels barrocs d'algeps al corredor de l'Orgue», *La Verdad*, suplement *Misteri* 83, Alacant, 00-08-1983, p. 21-25.
Àngels d'algeps al corredor de l'Orgue, «Biblioteca infantil», València, ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1986, 42 p.

Revisat: 18-04-2002